

11. Nekt, K. (2022). Napriamy zmin u pravovomu rehuliuванні obihu kryptoaktyviv: analiz zarubizhnoho dosvidu [Directions of changes in the legal regulation of crypto-assets circulation: analysis of foreign experience]. *Ekonomika ta pravo* [Economics and Law], (1), 33–44. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.01.033> [in Ukrainian].

12. *Code des procédures civiles d'exécution* [Code of Civil Enforcement Procedures] (2012, as of Dec 16, 2025). https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000025024948/LEGISCTA000025025802/ [in French].

13. BaFin. (n.d.). *Kryptotoken* [Crypto tokens]. https://www.bafin.de/DE/Aufsicht/FinTech/Geschaeftsmodelle/DLT_Blockchain_Krypto/Kryptotoken/Kryptotoken_node.html [in German].

14. Maidanyk, R. A. (2018). Virtualna valiuta v tsyvilnomu pravi Ukrainy: stan, tendentsii, perspektyvy [Virtual currency in the civil law of Ukraine: state, trends, prospects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine], 25(2), 114–129. <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprmu-2-2018-r/virtualna-valyuta-v-tsyvilnomu-pravi-ukrayini-stan-tendentsiyi-perspektivi> [in Ukrainian].

15. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [Civil Code of Ukraine]: Kodeks Ukrainy [Code of Ukraine] No. 435-IV (2003, as of Nov 18, 2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

16. Holiivskyi District Court of Kyiv City. (2022). *Ukhvala pro arest maina* [Ruling on the seizure of property]: Case No. 752/7557/22. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107216946> [in Ukrainian].

17. Sviatoshynskyi District Court of Kyiv City. (2025). *Ukhvala* [Ruling]: Case No. 759/3228/25. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125132542> [in Ukrainian].

18. Kyivskyi District Court of Kharkiv City. (2023). *Rishennia* [Decision]: Case No. 953/4882/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114681783> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 12.11.2025

УДК 341.231.14

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-199-203

Мартінова Анна Миколаївна,

викладач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету внутрішніх справ

annboyko31@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8185-4213

КОЛЕКТИВНІ ПРАВА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті здійснено комплексний аналіз колективних прав людини як складової системи міжнародного права прав людини. Розкрито теоретико-правові підходи до розуміння колективних прав, їх правову природу та місце у співвідношенні з індивідуальними правами людини. Обґрунтовано, що формування колективних прав пов'язане з еволюцією концепції прав людини та появою прав третього покоління, зумовлених глобальними викликами сучасності, зокрема збройними конфліктами, міграційними процесами, екологічними загрозами та необхідністю захисту прав народів, національних меншин і корінних народів.

Проаналізовано основні ознаки колективних прав людини, серед яких особливий суб'єктний склад, колективний характер об'єкта правового захисту, а також залежність їх реалізації від узгоджених дій держав і міжнародного співтовариства. Значну увагу приділено міжнародно-правовому закріпленню колективних прав у положеннях Статуту ООН, міжнародних договорах і деклараціях у сфері прав людини, а також практиці міжнародних судових і квазісудових органів.

Зроблено висновок про необхідність подальшого розвитку міжнародно-правових механізмів захисту колективних прав та формування цілісної концепції їх місця у системі міжнародного права прав людини.

Ключові слова: права людини, міжнародне право, покоління прав людини, третє покоління прав людини, колективні права.

Martynova A. COLLECTIVE RIGHTS IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

The article provides a comprehensive analysis of collective human rights as a component of the system of international human rights law. It reveals theoretical and legal approaches to understanding collective rights, their legal nature and place in relation to individual human rights. It is substantiated that the formation of collective rights

is associated with the evolution of the concept of human rights and the emergence of third-generation rights, caused by the global challenges of modernity, in particular armed conflicts, migration processes, environmental threats and the need to protect the rights of peoples, national minorities and indigenous peoples.

The main features of collective human rights are analyzed, including a special subject composition, the collective nature of the object of legal protection, as well as the dependence of their implementation on the coordinated actions of states and the international community. Considerable attention is paid to the international legal consolidation of collective rights in the provisions of the UN Charter, international treaties and declarations in the field of human rights, as well as the practice of international judicial and quasi-judicial bodies.

The conclusion is made about the need for further development of international legal mechanisms for the protection of collective rights and the formation of a holistic concept of their place in the system of international human rights law.

Keywords: human rights, international law, generation of human rights, third generation of human rights, collective rights.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження колективних прав у системі міжнародного права прав людини зумовлена поглибленням глобалізаційних процесів, посиленням міждержавної взаємозалежності та загостренням сучасних викликів, пов'язаних із збройними конфліктами, масовими міграційними процесами, дискримінацією за етнічними, мовними чи культурними ознаками, а також порушенням прав корінних народів і національних меншин. За цих умов дедалі більшого значення набувають права, що належать не окремій особі, а спільнотам, народам і групам осіб, зокрема право на самовизначення, розвиток, збереження культурної ідентичності, сприятливе довкілля та мир.

Попри їх нормативне закріплення у низці універсальних і регіональних міжнародно-правових актів, колективні права досі не отримали чіткого концептуального визначення, усталеного переліку та однозначного визнання як самостійного елементу системи міжнародного права прав людини. Домінування індивідуалістичної парадигми прав людини зумовлює складнощі у сприйнятті колективних прав як рівнозначних індивідуальним, що породжує наукові та практичні суперечності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці змісту та правової природи колективних прав, а також визначенню їх співвідношення з індивідуальними правами людини присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, К. Васак, С. Головатий, Р. Губань, І. Іванків, А. Колодій, А. Мельник, П. Рабінович тощо. Водночас, з огляду на складний і багатовимірний характер зазначеної проблематики, слід визнати наявність об'єктивної потреби в подальшому поглибленому науковому дослідженні цієї теми.

Мета статті є комплексний аналіз колективних прав людини як самостійного елементу системи міжнародного права прав людини, з'ясування їх правової природи, змісту та місця у співвідношенні з індивідуальними правами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права людини є фундаментальною цінністю сучасного міжнародного та національного правопорядку, що відображає рівень розвитку демократичної держави та правової системи загалом. У процесі історичного розвитку прав людини відбувалося поступове розширення їх змісту, суб'єктного складу та сфер реалізації, що зумовило формування концепції так званих «поколінь прав людини». Дана концепція набула поширення у науковій доктрині як спосіб систематизації прав людини залежно від часу їх виникнення, характеру та соціального призначення.

У запропонованій К. Васаком в кінці 70-х рр. XX ст. концепції [1] було запропоновано виокремлення трьох поколінь прав людини. Кожне покоління прав відображає певний етап суспільного розвитку, домінуючі соціальні потреби та уявлення про роль держави у забезпеченні прав і свобод людини.

Права першого покоління охоплюють громадянські та політичні права, які виникли внаслідок буржуазних революцій XVIII–XIX століть і були спрямовані на обмеження втручання держави у сферу індивідуальної свободи особи. До першого покоління прав людини відносять: право на життя, свободу та особисту недоторканність, свободу совісті та віросповідання, свободу від рабства або експлуатації, свободу від катувань, свободу пересування і проживання, право на захист честі і гідності, право на справедливий і відкритий суд, право на власність. Ці права мають переважно негативний характер, оскільки вимагають від держави утримання від неправомірного втручання. Всі ці положення отримали закріплення у Загальній декларації прав людини.

Права другого покоління сформувалися у XX столітті під впливом соціально-економічних змін та ідеї соціальної держави. Друге покоління прав людини стало реакцією на несправедливий розподіл благ у суспільстві і усвідомленням потреби в соціальному захисті людини в державі. Вони включають такі права, як: право на відпочинок, медичне обслуговування, недоторканність приватного життя, свободу від різноманітної дискримінації. Права другого покоління відображають той факт, що певний мінімальний рівень матеріального забезпечення необхідний для гідності людини [2, с.137]. Варто також зазначити, що на відміну від прав першого покоління, ці права мають позитивний характер і передбачають активну діяльність держави, спрямовану на створення умов для їх реалізації.

Третє покоління прав людини виникло на рубежі 70-х років XX ст. і включає в себе право на розвиток, право на мир, право на роззброєння, право на здорове навколишнє середовище, на гуманітарну допомогу і т.д. Ці права мають колективний характер права солідарності і можуть реалізовуватися людьми

або асоціаціями спільно. Так, право на самовизначення, яке стало складатися ще в роки буржуазних революцій, служило правовою основою антиколоніальної боротьби народів Азії, Африки та Латинської Америки. Права третього покоління відрізняються ще й тим, що права цієї категорії знаходяться на стадії становлення в якості звичайних норм міжнародного права.

У ХХІ ст. можна говорити про становлення четвертого покоління прав людини. Нові наукові відкриття підняли ряд питань, що стосуються етики та прав людини, зокрема, в галузі генної інженерії, а також щодо трансплантації органів і тканин. Питання про саму природу життя і про можливість захисту і якості життя людини доводиться вирішувати в результаті технічних досягнень в кожній з цих областей. Четверте покоління прав називають соматичними – право на евтаназію, репродуктивні права та права, пов'язані з розпорядженням органами і тканинами, права в сексуальній сфері.

Окремі науковці також пропонують концепцію п'ятого покоління прав людини, пов'язаного з глобальними ризиками для людства. До п'ятого покоління прав людини деякі дослідники відносять такі права, як віра і любов до Бога, єдність із Творцем. Проте, на нашу думку, більш доцільним є інший підхід щодо формування п'ятого покоління прав людини. Так, Ф. Шульженко та О. Гришко вважають доречним виокремити п'яте покоління прав людини, які пов'язані з появою штучного інтелекту та цифровою трансформацією суспільства (упровадження електронного документообігу; доступ до Інтернету; розвиток телекомунікацій; запровадження національних електронних інформаційних ресурсів; надання електронних послуг у всіх сферах суспільного життя; здійснення електронної ідентифікації тощо) [3, с. 7]. Окрім того, важливе місце серед прав даного покоління в сучасних умовах трансформації та функціонування суспільства займають такі права, як «право на забуття» як право на вилучення інформації про людину з мережі Інтернет та «право на надію», що фактично означає право засудженої особи знати, які умови та вимоги необхідно виконати для можливості претендувати на звільнення, а також коли і за яких обставин може бути проведено перегляд її покарання або коли можна клопотати про такий перегляд. Проте, п'яте покоління прав людини ще тільки формує передумови для відмежування від інших поколінь прав людини.

Колективні права людини зазвичай відносять до третього покоління прав людини, що сформувалися у другій половині ХХ століття у відповідь на глобальні виклики розвитку людства. Їх характерною ознакою є те, що суб'єктом таких прав виступає не окрема фізична особа, а колектив – народ, нація, етнічна або соціальна спільнота. Такі права не заперечують індивідуальних прав людини, а доповнюють їх, забезпечуючи реалізацію спільних інтересів, які неможливо ефективно захистити виключно через індивідуально-правові механізми.

У науковій доктрині відсутній єдиний підхід до поняття, правової природи та механізмів реалізації й захисту колективних прав, а також до співвідношення індивідуальних і колективних прав людини.

К.Васек назвав права третього покоління правами солідарності. На його думку, права першого і другого поколінь виражають надмірний індивідуалізм і навіть егоїзм, що передбачає протиставлення індивіда і суспільства. Права першого покоління покликані захищати індивіда від неналежного поведіння держави, а права другого забезпечують йому можливість вимагати від держави реалізації спеціальних урядових програм із надання соціальної підтримки та допомоги. Однак при цьому не береться до уваги, що добробут людини неможливий без її участі в житті спільноти, для гідного життя людина потребує не тільки свободи, рівності, а й братерства. Права третього покоління покликані подолати автономію окремих індивідів, які конкурують між собою, і забезпечити соціальну солідарність, що дозволить людям повністю розкрити свій потенціал шляхом спільної участі в соціальному житті різних спільнот, до яких вони належать [4, с. 839].

Активні наукові дискусії та зростаючий інтерес до зазначеної проблематики стали підґрунтям для формування й ухвалення ключових міжнародно-правових документів, спрямованих на забезпечення захисту колективних прав людини. Серед них можна назвати: Статут ООН (1945 р.), Конвенція про запобігання геноциду та покарання за нього (1948 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам (1960 р.), Міжнародні пакти про права людини (1966 р.) та інші.

Особливу увагу слід приділити Африканській Хартії прав людини та народів, яка була прийнята Організацією Африканського Єдинства у 1981 р. і стала першою й до сьогодні залишається єдиною міжнародно-правовою угодою, що комплексно закріплює систему прав народів та встановлює для держав чіткі юридичні зобов'язання щодо їх поваги й забезпечення. Документ передбачає механізм захисту прав людини і народів шляхом утворення Африканської комісії з прав людини і народів, що уповноважена розглядати скарги щодо порушення таких прав.

Хартія закріплює такі права народів:

- право на рівність (ст. 19);
- право на існування та самовизначення (ст. 20);
- право на вільне користування своїми багатствами та природними ресурсами (ст. 21);
- право на економічний, соціальний та культурний розвиток (ст. 22);
- право на мир та безпеку (ст. 23);
- право на загальне здорове навколишнє середовище (ст. 24) [5].

До прав третього покоління (колективних чи солідарних прав) також відносять: є право на мир,

право на безпечне навколишнє середовище, право на сталий розвиток, право на колективну культурну ідентичність, право на солідарність, політичне, економічне, національне і культурне самовизначення, соціальний та економічний розвиток, на гуманітарну допомогу, права соціальних та професійних груп тощо.

Для ґрунтовного аналізу прав людини третього покоління необхідно окреслити їх характерні ознаки, тобто сукупність істотних властивостей, без яких відповідні права втрачають своє змістовне наповнення та системне значення. Саме такі ознаки слугують критеріями, що дають змогу відмежувати права третього покоління від інших категорій прав людини та визначити їх самостійне місце в загальній системі прав людини. Так, на думку І.Іванків, до ознак прав третього покоління варто віднести: 1) співзалежність з правами людини; 2) неможливість реального забезпечення прав третього покоління для особи без гарантування їх реалізації для всіх; 3) екстратериторіальність; 4) належність різним поколінням людства [6, с.56].

На нашу думку, до таких ознак можна запропонувати: особливий суб'єктний склад, оскільки носієм права виступає колективний суб'єкт; колективні права мають комплексний характер і реалізуються шляхом спільних дій держав та міжнародного співтовариства; такі права тісно пов'язані з принципами солідарності та співробітництва, що відрізняє їх від класичних індивідуальних прав.

Незважаючи на визнання колективних прав у ключових міжнародно-правових актах – Статуті ООН, Міжнародних пактах про права людини, Африканській хартії прав людини і народів, Декларації ООН про права корінних народів, – їхнє місце у системі міжнародного права прав людини залишається дискусійним. Водночас у європейській системі захисту прав людини колективні права переважно опосередковано захищаються через індивідуальні права, що свідчить про збереження індивідуалістичної моделі правозахисту.

Висновки. Концепція поколінь прав людини є важливим теоретичним інструментом для розуміння еволюції прав людини та їх сучасного змісту. Водночас поділ прав людини на покоління має умовний характер, оскільки всі права є взаємопов'язаними, неподільними та рівнозначними. Подальший розвиток міжнародного права прав людини вимагає комплексного підходу до забезпечення прав усіх поколінь з урахуванням сучасних викликів і потреб глобального суспільства.

Колективні права посідають особливе місце в системі міжнародного права прав людини, доповнюючи та розвиваючи індивідуалістичну концепцію прав людини відповідно до сучасних глобальних викликів. Їх поява й розвиток зумовлені необхідністю захисту інтересів народів, національних і етнічних спільнот, корінних народів та інших соціальних груп, права яких не можуть бути повною мірою реалізовані виключно через механізми індивідуального правозахисту. Ефективне забезпечення колективних прав потребує формування узгодженого підходу до їх розуміння як невід'ємного елемента системи міжнародного права прав людини, а також удосконалення міжнародно-правових механізмів їх реалізації та захисту. Подальші наукові дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на гармонізацію індивідуальних і колективних прав людини, що сприятиме зміцненню міжнародного правопорядку та підвищенню рівня захисту прав людини в умовах сучасних глобальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Vasak K. A 30-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights. *The UNESCO Courier*. 1977. Nov. P. 29, 32. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000748/074816geo.pdf#nameddest=48063>
2. Корнієнко І.В. Історичні етапи розвитку поколінь прав людини. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 136-138.
3. Шульженко Ф. П., Гришко О. М. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права*. 2021. № 1. С. 5-10.
4. Vasak K. Pour une troisieme generation des droits de l'homme // *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*. Hague : Martinus Nijhoff Publishers, 1984. P. 831–839.
5. Африканська Хартія прав людини та народів (1981 р.) <https://opil.oup.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e741>
6. Іванків І. Б. Відмінні ознаки прав людини третього покоління. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАУКМА*. 2016. Том 181. Юридичні науки. С. 54 – 57.

REFERENCES:

1. Vasak, K. (1977). A 30-year struggle: The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights. *The UNESCO Courier*, November, 29–32. <http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000748/074816geo.pdf#nameddest=48063> [in English]
2. Kornienko, I. V. (2021). Istorychni etapy rozvytku pokolin prav liudyny [Historical stages of development of generations of human rights]. In S. V. Kivalov (Ed.), *Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru* (Vol. 1, pp. 136–138). Vydavnychy dim «Helvetyka». [in Ukrainain]

3. Shulzhenko, F. P., & Hryshko, O. M. (2021). Prava liudyny v umovakh tsyfrovoy transformatsii suspilstva: Teoretyko-pravovyi analiz [Human rights in the conditions of digital transformation of society: A theoretical and legal analysis]. *Kyivskyi chasopys prava*, (1), 5–10. [in Ukrainian]
4. Vasak, K. (1984). *Pour une troisième génération des droits de l'homme*. In *Studies and essays on international humanitarian law and Red Cross principles in honour of Jean Pictet* (pp. 831–839). Martinus Nijhoff Publishers. [in French]
5. African Charter on Human and Peoples' Rights. (1981). <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e741> [in English]
6. Ivankiv, I. B. (2016). Vidminni oznaky prav liudyny tretoho pokolinnia [Distinctive features of third-generation human rights]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 181, 54–57. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції: 15.11.2025